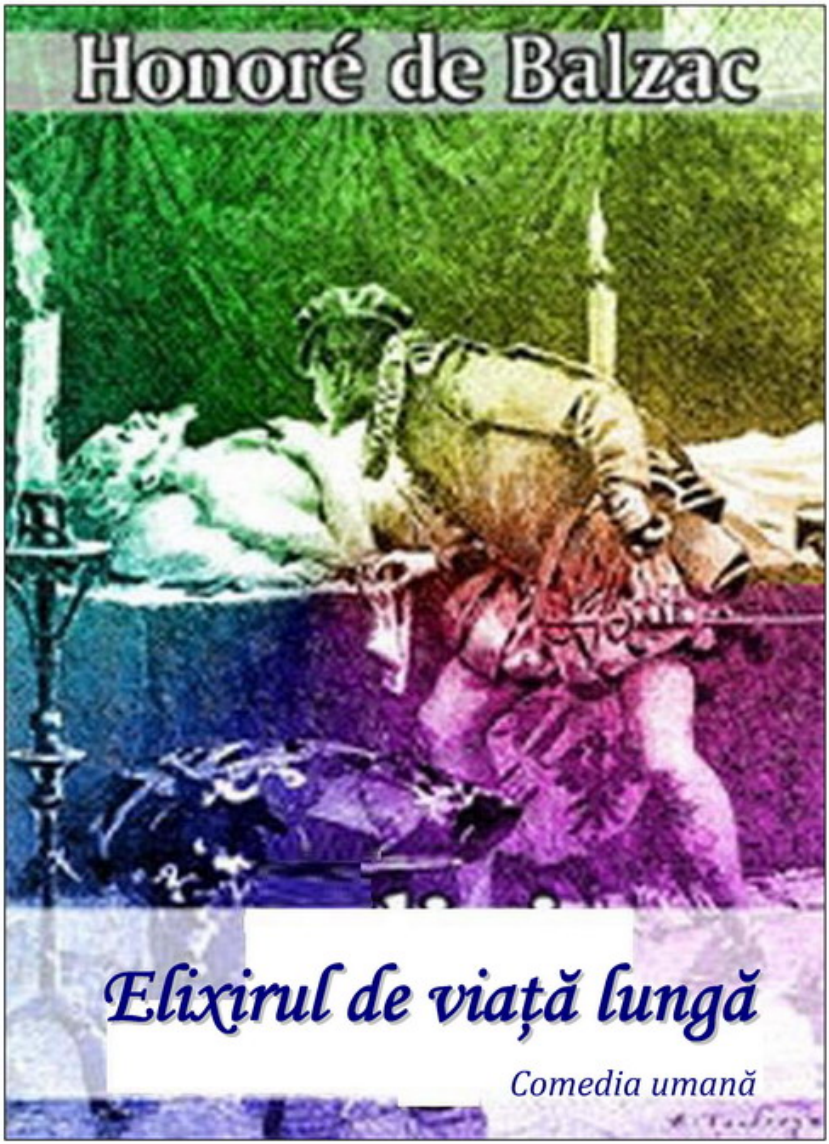
Honoré de Balzac
Elixirul de viață lungă
Comedia umană

Honoré de BALZAC

Elixirul de viaţă lungă

Traducere de VIRGIL TEODORESCU

L'Élixir de longue vie,
1831

Cuprins

Către cititor
ELIXIRUL DE VIAȚĂ LUNGĂ

Către cititor

La începutul carierei literare a autorului, un prieten, de mult mort, i-a dat obiectul acestui studiu. Mai târziu el a găsit aceeaşi poveste într-o colecţie publică la începutul secolului prezent[1]*. Era o poveste fără autor, o fantezie demnă de creierul lui Hoffmann*[2] *de Berlin, publicată într-un almanah german şi netrecută în lucrările sale de către editori. „Comedia umană" este suficient de bogată în creaţii originale pentru ai admite autorului un împrumut nevinovat; şi la fel ca La Fontaine, el a prelucrat, de asemenea, în felul său, şi fără să ştie, un fapt deja spus. Aceasta nu este una dintre acele farse în vogă în anul 1830, când fiecare autor a scris o „Poveste de groază" pentru amuzamentul tinere lor doamne.*

După ce aţi citit, despre paricidul elegantului Don Juan, încercaţi să vă imaginaţi conduita oarecum similară, a oamenilor cinstiţi care, în secolul al XIX-lea, s-au angajat să plătească o rentă viageră, în baza unei hârtii, unei femei în vârstă, tot restul vieţii sale pentru a beneficia de casa ei.

Credeţi că o vor resuscita la nevoie? Îmi doresc ca membrii juriului să cântărească gradul de conştientizare cu privire la similitudinea care există între Don Juan şi părinţii care îşi căsătoresc copiii lor din interese meschine? Societatea umană funcţionează, se aud noi filosofii care indică calea de urmat către moarte, şi se afirmă că a aştepta un deces este o artă. Este un pas în direcţia cea bună? Această ştiinţă a creat meserii onorabile, care deschid căi de a trăi de pe urma morţii. Unii oameni se bazează în întregime pe un deces aşteptat; la mănăstire, se ghemuiesc în fiecare dimineaţă

pe un cadavru, care serveşte din nou, drept pernă pe timp de noapte. De această clasă aparţin abaţii, cardinalii, episcopii, figuranţii, tontinierii[3], *etc. Adăugaţi la aceste persoane delicate, pe cei dornici să cumpere o proprietate la preţuri mai mari decât mijloacele lor, care calculează cu logica uscată şi cu sânge rece durata probabilă a vieţii unui tată sau a unei mame, a unui bătrân sau a unei femei de optzeci sau nouăzeci de ani, spunându-şi, „în trei ani, voi moşteni în mod sigur, şi apoi…" Un criminal este mai puţin dezgustător pentru noi decât un spion. Criminalul poate acţiona dintr-un impuls nebun brusc; el se poate pocăi şi poate să se schimbe, dar un spion este întotdeauna un spion, zi şi noapte, în pat, la masă, el se plimbă în străinătate; josnicia lui este prezentă în fiecare moment al vieţii sale. Atunci de ce trebuie să trăieşti, atunci când fiecare moment al vieţii tale este pătată cu o josnicie?*

Şi de ce nu recunoaştem faptul că o serie de creaturi umane din mijlocul nostru, conduse după legile noastre, după obiceiurile şi uzanţele noastre, locuiesc fără încetare cu un om mort, o creatură ca şi el? Există oameni care în deliberările lor cer stabilirea prin lege a greutăţii unui sicriu, ca şi cum negociază nişte şaluri de caşmir pentru soţiile lor, ei urcă seara scara unui teatru, sau poate merg la Bouffons[4]*, sau se plimbă într-o trăsură.*

Sunt criminali care atunci când sunt în prezenţa celor dragi, cu un farmec irezistibil de nevinovăţie, ţin cu un aer copilăresc să sărute fruntea părintelui cu un „noapte bună tată"! Ei speră că aceşti ochi, să se închidă pentru totdeauna, ochi care se deschid însă în fiecare dimineaţă, la lumină, la fel ca ai lui Belvidéro în acest STUDIU. Numai Dumnezeu cunoaşte numărul celor care s-au gândit la paricid! Imaginaţi-vă starea de spirit a unui om care trebuie să plătească o rentă viageră pentru o femeie în vârstă, care trăieşte în vecinătate, separaţi printr-un curs de apă, mai degrabă străini între ei, care se urăsc cordial, fără dorinţa de a se cunoaşte, sau masca umană

de pe fața a doi frați, unul având primogenitură, precum şi un altul legitim. Toată civilizația europeană se bazează pe EREDITATE ca pe un pivot, ar fi o prostie să o eliminați, dar nu am putea, într-o epocă care se mândreşte cu invențiile sale mecanice, să perfecționăm această parte esențială a maşinăriei sociale? Vârsta, dezvoltă această componentă esențială.

Dacă am păstrat această formulă veche, CĂTRE CITITORI, într-o carte în care se încearcă să se reprezinte toate formele literare, este de a pune o remarcă pe câteva studii, şi în special pe unul.

Fiecare dintre compoziții se bazează mai mult sau mai puțin pe idei noi, a căror expresie pare utilă, se poate pretinde prioritate pentru anumite forme şi pentru anumite idei, care de atunci, de când au trecut în domeniul literaturii, şi de acolo, în unele cazuri, devin proprietatea comună, astfel că data primei publicări a fiecărui studiu nu poate fi o chestiune de indiferență față de acei cititori care doresc să se facă dreptate.

Lectură ne dă prietenii necunoscute, şi ce poate fi mai bine decât ca un prieten să ne fie cititor! Dar avem prieteni în cercul nostru care nu au citit nimic scris de noi.

Autorul speră să-şi fi plătit datoria, dedicând acest studiu IGNOTIS DIIS.{5}

ELIXIRUL DE VIAȚĂ LUNGĂ

Într-un somptuos palat din Ferrara, într-o seară de iarnă, don Juan Belvidéro ospăta pe un prinț al casei Este. În vremurile acelea o asemenea petrecere era un spectacol minunat, pe care numai averile regeşti sau puterea nobilitară puteau să-l rânduiască. Aşezate în jurul mesei luminate de lumânări înmiresmate, şapte femei vesele schimbau între ele cuvinte agreabile, înconjurate de admirabile capodopere, a căror marmoră albă ieşea mai bine în evidență pe pereții lucrați în stuc roşu, în contrast cu bogatele covoare turceşti, îmbrăcate în atlaz şi în aur strălucitor şi împodobite cu pietre nestemate, ce scăpărau parcă mai puțin decât ochii lor, stăteau de vorbă istorisindu-şi pasiunile mistuitoare, dar care nu semănau una cu alta, aşa cum nu semăna nici frumusețea lor. Vorbeau aceeaşi limbă şi aveau aceleaşi gânduri, înfățişarea, o privire, un gest, pronunția, împrumutau cuvintelor interpretări libertine, lascive, melancolice sau ironice.

Una părea să spună: „Frumusețea mea e în stare să încălzească inima înghețată a moşnegilor”.

Alta: „Îmi place să stau tolănită pe perne şi să mă gândesc cu încântare la cei ce mă adoră”.

O a treia, neobişnuită cu asemenea petreceri, părea gata să roşească: „Simt remuşcarea împungându-mi

inima! spunea ea. Sunt catolică şi mi-e teamă de iad. Dar vă iubesc atât de mult, oh! atât, atât de mult, încât sunt gata să vă sacrific eternitatea."

A patra, golind o cupă de vin de Chio, exclamă: „Trăiască veselia! Cu fiecare răsărit de soare încep o altă viaţă. Uitând trecutul, ameţită încă de asalturile din ajun, în fiecare seară sfârşesc o viaţă de fericire, o viaţă plină de dragoste!"

Femeia aşezată alături de Belvidéro îl privea cu ochi arzători. Era tăcută. „Nu mă voi da pe mâna *asasinilor plătiţi* ca să-mi ucidă iubitul dacă m-ar părăsi!" Apoi izbucni în râs, dar mâna sa nervoasă sfărâmă o bomboniera minunat încrustată cu aur.

— Când vei fi mare duce? îl întrebă a şasea pe prinţ cu o expresie de bucurie ucigătoare, cu dinţii încleştaţi şi delir bahic în priviri.

— Şi ţie, când o să-ţi moară odată tatăl? zise a şaptea râzând, aruncându-i lui don Juan buchetul cu un gest care întrecea zburdălnicia.

Era o tânără inocentă, obişnuită să-şi bată joc de toate lucrurile socotite sfinte.

— Ah! Nu-mi mai vorbiţi de asta, strigă tânărul şi frumosul don Juan Belvidéro, nu există decât un singur tată veşnic pe lume, şi din nenorocire acesta e tatăl meu!

Cele şapte curtezane din Ferrara, prietenii lui don Juan şi chiar prinţul scoaseră un strigăt de groază. Două sute de ani mai târziu, şi sub Ludovic al XV-lea, oamenii de bun gust ar fi râs de această glumă. Dar poate că, la începutul orgiei, spiritele îşi păstrau încă luciditatea? În ciuda luminii lumânărilor, a strigătului pasiunii, a înfăţişării vazelor de aur şi de argint şi aburului de vin, în ciuda contemplării acestor femei încântătoare, mai rămăsese oare în fundul inimilor o picătură de ruşine pentru lucrurile omeneşti şi divine, un strop din ruşinea care luptă cu deznădejde până în clipa când orgia o îneacă în ultimele valuri ale vinului

sclipitor? Cu toate astea, florile fuseseră strivite, ochii priveau buimaci, iar beția ajunsese, după expresia lui Rabelais, până-n sandale.

În acest moment de liniște, o uşă se deschise şi – aşa cum, la festinul lui Balthazar, Dumnezeu îşi făcu apariția – el se ivi sub aspectul unui bătrân servitor cu părul alb, cu mersul şovăitor, cu sprâncenele încruntate. Intră cu o înfățişare tristă, veşteji cu o privire coroanele, cupele de argint aurit, piramidele de fructe, strălucirea petrecerii, purpura chipurilor mirate şi culorile tari ale pernelor pe care se odihneau brațele albe ale femeilor. În sfârşit, aşternu un zăbranic de doliu peste dezlănțuita nebunie, rostind cu glas dogit aceste sumbre cuvinte: „Domnule, tatăl dumneavoastră e pe moarte".

Don Juan se ridică făcând către musafirii săi un gest care s-ar putea traduce prin vorbele: „Scuzați-mă, asta nu se întâmplă în fiecare zi".

Oare moartea tatălui nu surprinde adesea pe tineri în mijlocul splendorilor vieții, în mijlocul gândurilor nebune ale orgiei? Moartea vine când te aştepți mai puțin şi e tot atât de capricioasă ca o curtezană plină de toane dar, mai fidelă, ea n-a înşelat niciodată pe nimeni.

Don Juan închise uşa odăii şi porni printr-un culoar pe cât de lung şi rece tot pe-atât de întunecos, silindu-se să-şi ia o înfățişare teatrală căci, gândindu-se la rolul lui de fiu iubitor, părăsise buna dispoziție o dată cu şervetul aruncat pe masă. Noaptea era întunecoasă. Servitorul, prea puțin vorbăreț, care îl conducea pe tânăr către camera mortuară, lumina atât de neîndemânatic drumul stăpânului său, încât MOARTEA, ajutată de frig, de linişte, de obscuritate, şi poate de reacția beției, putu să strecoare unele reflecțiuni în sufletul acestui risipitor. Îşi examină viața şi deveni gânditor, ca un om dat în judecată în drum spre tribunal.

Bartholoméo Belvidéro, tatăl lui don Juan, era un bătrân în vârstă de nouăzeci de ani, care îşi petrecuse cea mai mare parte a vieții făcând diverse combinații comerciale. Dat fiind că străbătuse nu o dată ținuturile talismanice ale Orientului, dobândise imense bogății şi unele cunoştințe mai prețioase, după spusele lui, decât aurul şi diamantele, de care, de altfel, nu-i prea păsa.

„Decât un rubin, mai bine un dinte şi puterea ştiinței", obişnuia el să zică, zâmbind. Acestui tată bun şi blând îi plăcea să-l asculte pe don Juan povestindu-i aiurelile lui tinereşti, şi rostea pe un ton ironic, dându-i banii de aur: „Dragul meu copil, să nu faci decât prostiile care te vor înveseli". Era singurul bătrân căruia îi făcea plăcere să vadă un om tânăr, dragostea părintească înşelându-i bătrânețea prin contemplarea unei atât de strălucitoare vieți. La vârsta de şaizeci de ani, Belvidéro se îndrăgostise de un înger al liniştii şi frumuseții. Don Juan fusese unicul fruct al acestei iubiri târzii şi de scurtă durată. De cincisprezece ani moşneagul deplângea pierderea iubitei sale Juana. Numeroşii săi servitori şi fiul său atribuiau acestei dureri bătrâneşti obiceiurile ciudate pe care le luase. Retras în aripa cea mai incomodă a palatului său, Bartholoméo nu ieşea decât foarte rar, şi chiar don Juan nu putea să pătrundă în apartamentul tatălui său fără permisiunea acestuia. Acest anahoret de bunăvoie umbla de colo-colo prin palat şi rătăcea pe străzile Ferrarei, ca şi cum ar fi căutat ceva care-i lipsea mergea visător, nehotărât, preocupat, ca un om chinuit de un gând sau de-o amintire, în timp ce tânărul lui fecior dădea petreceri somptuoase, iar palatul răsuna de hohotele lui de râs. În timp ce caii tropăiau în curți şi pajii se certau jucând zaruri pe trepte, Bartholoméo mânca şapte grame de pâine pe zi şi bea numai apă. Şi dacă cerea puțină carne de pasăre, o făcea doar ca să-i poată da oasele câinelui sârmos, negru, tovarăş credincios. Nu se plângea niciodată de zgomot, în timpul

bolii sale; dacă sunetul cornului şi lătraturile câinilor îl surprindeau în timpul somnului, se mulțumea să spună: „Ah se întoarce don Juan!” Nu se pomenise pe pământ un tată mai cumsecade şi mai înțelegător şi astfel, tânărul Belvidéro, obişnuit să-l trateze fără ceremonie, avea toate defectele copiilor alintați trăia cu Bartholoméo aşa cum trăieşte o curtezană capricioasă cu un amant bătrân, răsplătind o impertinență cu un surâs, vânzându-şi buna dispoziție şi lăsându-se iubită. Refăcând în gând tabloul anilor tinereții sale, don Juan îşi dădu seama că iar fi greu să găsească în bunătatea tatălui său vreo lipsă. Simțind în fundul inimii sale o undă de remuşcare, în momentul în care străbătea culoarul, fu gata să-i ierte lui Belvidéro că trăise atâți amari de ani. Se întorcea la sentimentele de pietate filială aşa cum un hoț devine om cinstit atunci când nu are putința să se bucure de milionul pe care l-a furat. În scurt timp, tânărul străbătu sălile înalte şi reci din care se compunea apartamentul tatălui său. Respira acum aerul umed şi dens, mirosul rânced care se degaja din vechile tapiserii şi din armoarele{6} acoperite cu praf, din camera antică a bătrânului. Dădu cu ochii de patul răvăşit şi de focul care abia mai pâlpâia în cămin. O lampă aşezată pe o masă de formă gotică arunca peste aşternut, din când în când, fâşii de lumină pâlpâitoare, când mai tari, când mai slabe, aşa încât chipul bătrânului căpăta mereu altă înfățişare. Frigul pătrundea prin ferestrele care nu se închideau prea bine şi zăpada izbea în geamuri cu zgomot surd. Acest tablou se potrivea atât de puțin cu tabloul pe care don Juan abia îl părăsise, încât acesta nu-şi putu opri o tresărire. Apoi îl prinse frigul, când, apropiindu-se de pat, o puternică rafală de lumină, împinsă de o pală de vânt, lumină chipul tatălui său: trăsăturile îi erau descompuse, pielea strâns lipită de oase bătea în verde coclit, şi albeața pernei, pe care bătrânul sta culcat, scotea în evidență această oribilă culoare schimonosită

de durere, gura întredeschisă şi cu desăvârşire ştirbă scotea gemete şi suspine al căror sunet lugubru era însoțit de vaietul furtunii. Cu toate aceste semne ale neființei, se puteau desluşi pe chipul acesta trăsăturile unui caracter de-o forță de necrezut. Un spirit superior se lupta cu moartea. Ochii adânciți în orbite din pricina bolii păstrau o fixitate ciudată. Se părea că Bartholoméo căuta să ucidă cu privirea lui de muribund un duşman care se afla acolo, la capătul patului său. Această privire fixă şi înghețată era cu atât mai înspăimântătoare cu cât capul rămânea într-o imobilitate asemănătoare aceleia a craniilor de pe masa de disecție. Trupul, în întregime conturat de cearşafurile patului, lăsa să se vadă că membrele bătrânului înțepeniseră şi ele. Moartea pusese stăpânire pe trup, dar ochii trăiau încă. Sunetele ce-i ieşeau din gură aveau ceva nefiresc, de maşinărie. Don Juan se ruşina oarecum la gândul că stătea la căpătâiul patului tatălui său pe moarte, având la butonieră floarea pe care i-o înfipsese acolo mâna unei femei uşoare, că adusese o dată cu el, aici, izul petrecerii şi mirosul vinului.

— Petreceai! murmură bătrânul zărindu-şi fiul.

În aceeaşi clipă, vocea limpede şi uşoară a unei cântărețe care-i înveselea pe comeseni, însoțită de acordurile unei viori, răbufni în camera funebră, întrecând horcăitul uraganului. Don Juan rămase nepăsător la această nouă dovadă a dezmățului său.

— Nu sunt supărat pe tine, copilul meu, rosti Bartholoméo.

Cuvintele pline de blândețe îi făcură rău lui don Juan, care nu-i putea ierta tatălui său această cumplită bunătate.

— Ce rău îmi pare, tată! rosti el cu ipocrizie.

— Bietul meu Juanino, zise muribundul cu glas surd, am fost oare atât de bun cu tine încât nu eşti în stare să-mi doreşti moartea?

— Oh! strigă don Juan, dacă aş putea să-ți redau

viața, mi-aş da cu bucurie o parte din viața mea! Asta poți s-o spui oricând, gândea risipitorul, e ca şi cum i-aş oferi amantei mele lumea întreagă!

Nu-şi sfârşi bine gândul, că bătrânul câine începu să urle. Don Juan începu să tremure, închipuindu-şi pesemne că inteligentul animal îi ghicise gândul.

— Nu m-am îndoit o clipă, fiul meu, că mă pot bizui pe tine, murmură muribundul. Voi trăi. Ai să vezi, vei fi mulțumit. Voi trăi, dar fără să-mi dăruieşti o singură zi din cele care ți-au fost hărăzite.

„Aiurează", îşi spuse don Juan. Apoi adăugă cu glas tare:

— Da, iubitul meu tată, vei trăi, vei trăi cât voi trăi şi eu, căci amintirea ta va rămâne vie în inima mea.

— Nu la o astfel de viață mă gândesc, zise bătrânul nobil adunându-şi puterile pentru a se aşeza în capul oaselor, căci fu tulburat de una din acele bănuieli ce nu se pot ivi decât în clipa morții. Ascultă, fiul meu, continuă el cu glasul slăbit de efortul pe care-l făcuse, am tot atâta poftă să mor cât ai tu să te laşi de amante, de vin, cai, şoimi, câini de vânătoare şi bani de aur.

„Cred şi eu", gândi fiul îngenunchind la căpătâiul patului şi sărutând mâna cadaverică a lui Bartholoméo.

— Dar, reluă el cu glas tare, tată, dragă tată, trebuie să ne supunem voinței Celui de Sus.

— Cel de sus sunt eu, mormăi bătrânul.

— Nu huli, exclama tânărul, luând seama că chipul tatălui său căpătase un aer amenințător. Nu huli, căci ai primit împărtăşania din urmă şi aş fi nemângâiat dacă ai părăsi viața păcătuind.

— Ascultă-mă! exclamă muribundul schimonosindu-şi buzele.

Don Juan tăcu. O tăcere cumplită se aşternu. Printre şuierăturile grele ale viscolului, glasul dulce şi acordurile violei care-l acompania abia se mai auzeau, slabe ca lumina în revărsatul zilei. Muribundul zâmbi.

— Îți mulțumesc că ai invitat cântărețe, că ai adus

muzicanți! O, petreceri, femei tinere şi frumoase, albe cu plete negre! Am să mă bucur de toate plăcerile vieții, căci voi trăi!

— Aiurezi! Ai întrecut orice margine, spuse don Juan.

— Am descoperit mijlocul de a renaşte la viață. Iată! Caută în sertarul mesei. Deschide-l! Apasă pe butonul din spatele grifonului!

— L-am deschis, tată.

— Se află acolo un flacon din cristal de stâncă.

— Iată-l.

— Mi-au trebuit douăzeci de ani pentru... În clipa aceea bătrânul simți că i se apropie sfârşitul, şi adunându-şi toate puterile, zise: După ce-mi voi da duhul, să-mi ungi fără întârziere trupul cu această apă. Voi renaşte.

— Cam puțină, replică tânărul.

Bartholoméo îşi pierduse graiul, dar mai avea încă puterea să audă şi să vadă auzind aceste cuvinte, îşi suci capul spre don Juan cu o mişcare de-o repeziciune uluitoare, grumazul îi rămase întors ca al unei statui de marmură pe care sculptorul a condamnat-o s-o lase să privească într-o parte, ochii săi holbați căpătară o fixitate nefirească. Murise, murise pierzându-şi singura, ultima iluzie. Căutându-şi un refugiu în inima fiului său, găsi în ea o groapă mai adâncă decât cea săpată de obicei de oameni pentru morții lor. I se zburlise părul de spaimă, iar privirea lui crispată şi imobilă continua să vorbească. Acest tată parcă se scula mânios din groapă spre a-i cere Domnului răzbunare!

— Ei! s-a sfârşit cu bătrânul, exclamă don Juan.

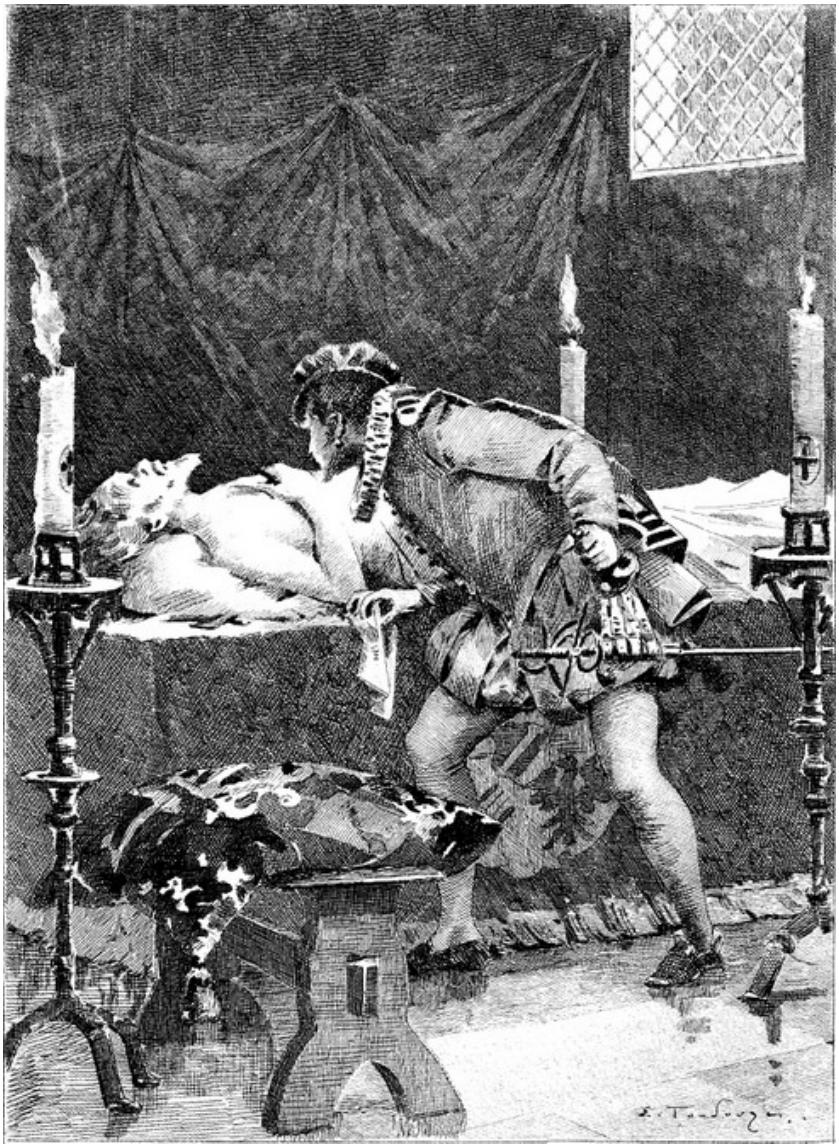

Nerăbdător să cerceteze misteriosul flacon la lumina lămpii, aşa cum un băutor îşi cercetează clondirul la sfârşitul mesei, luă seama că ochii tatălui său păliseră. Câinele se uita, uluit, când la stăpânul său, care zăcea fără suflare, când la flaconul cu elixir, imitându-l pe don Juan, care, şi el, privea rând pe rând, când la tatăl său, când la fiolă. Lampa arunca lumini schimbătoare. Se aşternuse liniştea, viola amuţise. Belvidéro tresări: i se păru că tatăl său mişcă braţul. Speriat de expresia aspră a ochilor săi acuzatori, îi închise, aşa cum a-i prinde la loc o perdea bătută de vânt într-o noapte de toamnă. Rămase în picioare, pierdut, singur cu gândurile lui. Deodată, un zgomot strident, ca atunci când se destinde un resort ruginit, rupse tăcerea. Don Juan, surprins, fu gata să scape flaconul. O sudoare, mai rece ca oţelul unui pumnal, îi invadă porii. Un cocoş din lemn vopsit apăru dintr-un ceasornic de perete, strigând de trei ori cucurigu. Era una dintre acele ingenioase maşinării cu ajutorul cărora savanţii din acea epocă parveneau să fie treziţi din somn la ora pe care şi-o fixau pentru a-şi continua lucrul. Lumina zorilor însângera ferestrele. Trecuseră zece ore de când don Juan sta dus pe gânduri. Bătrânul ceasornic părea să fie mai plin de credinţă decât el întru îndeplinirea îndatoririlor sale faţă de Bartholoméo. Această maşinărie era alcătuită din pârghii de lemn, din rotiţe, şuruburi şi arcuri, pe câtă vreme el poseda acel mecanism hărăzit omului care se cheamă inimă. De teamă să nu rătăcească pe undeva fiola cu misteriosul lichid, scepticul don Juan o puse la loc în sertarul măsuţei gotice. În acest moment solemn auzi venind dinspre coridoare un zgomot nedesluşit: frânturi de glasuri, râsete înăbuşite, paşi uşori, foşnetul mătăsii zarva stârnită de-o ceată veselă, care încearcă să se stăpânească. Uşa se deschise, şi prinţul, prietenii lui

don Juan, cele şapte curtezane, cântărețele, în bizara dezordine în care se găsesc dansatorii surprinşi de lumina dimineții, atunci când soarele se luptă cu flăcările palide ale lumânărilor, pătrunseră în încăpere pentru a-i prezenta tânărului moştenitor obişnuitele condoleanțe.

— Oh! Oh! bietul don Juan! Te pomeneşti că a luat în seamă moartea tatălui său, şopti prințul la urechea Brambillei.

— Dar tatăl lui era om cu inimă de aur, răspunse ea.

Totuşi, meditațiile nocturne ale lui don Juan îi întipăriseră pe chip o expresie atât de izbitoare încât întreaga ceată amuți dintr-o dată. Bărbații rămaseră nemişcați. Femeile, cu buzele uscate de vin şi obrajii palizi de atâtea sărutări, îngenuncheară şi începură să se roage. Don Juan nu se putu opri să nu tresară când văzu splendoarea, veselia, râsetele, cântecele, tinerețea, frumusețea, puterea, însăşi întruchiparea vieții, prosternându-se astfel în fața morții. Dar în această încântătoare Italie, desfrâul şi religia se împleteau pe acea vreme atât de perfect încât religia devenise desfrâu, iar desfrâul religie. Prințul strânse cu duioşie mâna lui don Juan apoi, după ce chipurile împrumutară pe rând şi laolaltă aceeaşi grimasă, pe jumătate tristă, pe jumătate indiferentă, această vedenie pieri, lăsând în urmă camera goală. Era în adevăr o întruchipare a vieții? Coborând scările, prințul îi spuse Rivarbarellei:

— Hei! cine ar fi crezut că don Juan este un fanfaron al împietății? Îşi iubeşte tatăl!

— Ați observat câinele acela negru? întrebă Brambilla.

— O să aibă bani cu nemiluita, rosti suspinând Bianca Cavatolino.

— Puțin îmi pasă! exclamă mândra Varonese, cea care spărsese bomboniera.

— Cum, puțin îți pasă! exclamă ducele. Cu averea lui e mai prinț decât mine.

Mai întâi, don Juan, hărțuit de gânduri, nu se putu hotărî să întreprindă ceva. După ce luă cunoştință de comoara strânsă de tatăl său, se înapoie, către seară, în camera mortuară, cu inima plină de un cumplit egoism. În încăpere se aflau toți oamenii casei sale ocupați să aranjeze ornamentele catafalcului pe care răposatul monsenior urma să fie expus a doua zi, în mijlocul unei superbe camere luminate, curios spectacol, pe care toată Ferrara trebuia să vină să-l admire. Don Juan făcu un semn, şi oamenii săi se opriră buimăciți şi înfricoşați.

— Lăsați-mă singur, zise el cu un glas care nu mai semăna cu al lui, şi să nu intrați în cameră decât atunci când voi ieşi eu.

Când paşii bătrânului servitor, care plecase ultimul, abia se mai auziră sunând pe lespezi, don Juan închise grăbit uşa, şi fiind sigur că nu mai e nimeni de față, strigă: „Să încercăm!”

Trupul lui Bartholoméo zăcea întins pe-o masă lungă. Spre a ascunde tuturor privirilor hidosul spectacol al unui cadavru pe care slăbiciunea îl făcuseră să semene cu un schelet, îmbălsămătorii întinseseră peste trup un cearşaf, lăsându-i numai capul afară. Nefericita mumie zăcea în mijlocul camerei, iar cearşaful, subțire şi suplu, îi scotea în evidență formele, accentuând înțepeneala trupului.

Obrazul îi era acoperit cu pete mari, violete, care arătau ca trebuie cât mai grabnic îmbălsămat. În ciuda scepticismului cu care se înarmase, don Juan tremură deschizând magica fiolă de cristal. Mai înainte de-a sfârşi operația, fu obligat să se oprească o clipă, într-atât de tare îi tremurau mâinile. Dar acest tânăr fusese corupt de la început în mod savant de năravurile unui anturaj desfrânat; un gând, demn de ducele de Urbin{7}, îi dădu curaj, şi îmboldit şi de un viu sentiment de

curiozitate, ai fi crezut că Diavolul îi suflă la ureche aceste cuvinte ce răsunară în inima lui: *„Unge un ochi!”* Luă o rufă, şi, după ce-o înmuie cu zgârcenie în preţiosul lichid, o trecu uşor peste pleoapa ochiului drept al cadavrului. Ochiul se deschise.

— Ah! Ah! rosti don Juan, strângând în mână flaconul aşa cum strângem, în vis, craca de care ne ţinem când stăm agăţaţi deasupra unei prăpăstii.

Ochiul se umplu de viaţă, părea un ochi de copil înfipt în craniul unui mort. Lumina tremura înăuntrul lui, înconjurată de un fluid proaspăt! Protejat de frumoasele gene negre, scânteia asemeni acelor luciri unice pe care călătorul le zăreşte pâlpâind pe o câmpie pustie, în nopţile de iarnă. Acest ochi arzător părea că vrea să năvălească asupra lui don Juan, şi parcă gândea, acuza, condamna, ameninţa, judeca, vorbea, striga, muşca. Toate patimile omeneşti se agitau înăuntrul său. Rugăminţile cele mai tandre o mânie regească, apoi dragostea unei tinere cerând graţie călăilor ei, în fine, privirea adâncă pe care o aruncă asupra mulţimii de oameni cel care urcă ultima treaptă a eşafodului. Izbucnea atâta viaţă din acest crâmpei de viaţă încât don Juan, îngrozit, dădu înapoi, şi începu să se plimbe prin cameră, nemaiîndrăznind să privească ochiul acesta pe care-l revedea răsărind pe podea, pe tapiserii. Camera era presărată cu puncte de foc, de viaţă, de inteligenţă. Peste tot luceau ochi care parcă lătrau la el!

— Ar fi trăit încă o sută de ani, exclamă el fără să vrea în momentul când, împins de-o curiozitate diabolică, se opri pentru a contempla mai bine această scânteie luminoasă.

Deodată, pleoapa inteligentă se închise şi se redeschise brusc, ca pleoapa unei femei care consimte. Dacă acum ar fi strigat: „Da!”, don Juan n-ar fi fost mai puţin îngrozit.

„Ce-i de făcut?” gândi el. Avu curajul să încerce să

închidă această pleoapă albă. Dar încercările lui dădură greş.

„Să-l crap? Nu cumva aş făptui un paricid?" se întrebă el.

— Ba da, spuse ochiul clipind ironic.

— Ha! Ha! exclamă don Juan, asta e vrăjitorie curată, şi se apropie, pregătindu-se să strivească ochiul.

O lacrimă mare se rostogoli pe obrajii scofâlciți ai cadavrului şi căzu pe mâna lui Belvidéro.

— Arde! strigă el aşezându-se.

Această luptă îl obosise, ca şi cum s-ar fi bătut, ca Iacob cu îngerul.

În sfârşit, se ridică spunând: „Numai de n-ar țâşni sânge!" Apoi, adunându-şi tot curajul care-ți trebuie ca să fii laş, strivi ochiul, apăsându-l cu o rufă, dar fără să-l privească. Un geamăt neaşteptat, dar teribil, se auzi. Sărmanul câine îşi dădea sufletul urlând.

„O fi făcând parte din vrăjitorie?" se întrebă don Juan privind credinciosul animal.

Don Juan Belvidéro fu socotit de toată lumea un fiu pios. El ridică un monument de marmură albă pe mormântul tatălui său şi încredință execuția sculpturilor celor mai celebri artişti ai timpului. Nu se linişti de-a binelea decât în ziua când statuia paternală, îngenuncheată în fața Religiei, apăsă cu enorma-i greutate mormântul în fundul căruia îngropa ultima remuşcare care-i atinsese inima într-un moment de istovire. Când ajunse în stăpânirea imensei averi strânsă de bătrânul orientalist, don Juan deveni avar. Nu avea, oare, de întreținut două vieți omeneşti cu banii lui? Privirea lui cercetătoare pătrunse în principiul vieții sociale şi îmbrățişa cu atât mai bine lumea cu cât acum o vedea printr-un mormânt. Analiză oamenii şi lucrurile dorind să termine cu Trecutul, reprezentat prin Istorie cu Prezentul, configurat prin Lege, cu Viitorul, dezvăluit de Religii. Luă spiritul şi materia, le aruncă într-un

creuzet şi, negăsind nimic, deveni don Juan!

Stăpân al iluziilor existenței, se aruncă, tânăr şi frumos, în clocotul vieții, disprețuind lumea, dar punând stăpânire pe ea. Fericirea lui nu se mulțumea a fi fericirea burgheză care se hrăneşte cu rasolul periodic, cu aşternutul încălzit iarna, cu lampa de noapte şi cu papucii cumpărați la trei luni o dată. Nu, el se agăță de existență ca o maimuță care apucă o nucă şi, fără să stea mult pe gânduri, îndepărtează cu dibăcie vulgarele învelişuri ale fructului, ca să cerceteze cu atenție miezul gustos. Poezia şi sublimele emoții ale pasiunii omeneşti nu mai puneau în calea lui nicio stavilă. El nu comise greşeala acelor oameni puternici care, închipuindu-şi, din când în când, că sufletele mici cred în cele mari, acceptă să schimbe gândurile înalte ale viitorului cu ideile mărunte ale existenței noastre pământeşti. Putea, ca şi ei, să meargă cu picioarele pe pământ şi cu capul în nori dar prefera să se aşeze şi să strivească, sub sărutul lui, nu o singură gură de femeie, moale, fragedă şi parfumată căci, asemeni Morții, pe oriunde trecea, devora totul fără ruşine, râvnind o dragoste a posesiunii, o dragoste orientală, cu desfătări prelungi şi uşoare. Neiubind în femei decât *Femeia,* îşi făcu din ironie o a doua natură. Când amantele lui se serveau de un pat ca să urce la ceruri, pierzându-se într-un extaz îmbătător, don Juan le urma, grav, expansiv, sincer atât cât poate fi un student german. Dar el spunea *Eu,* când amanta lui, nebună, pierdută, spunea *Noi!* Ştia ca nimeni altul să se lase sedus de-o femeie. Era întotdeauna destul de puternic ca s-o facă să creadă că tremură ca un tânăr licean când, la primul său bal, îi şopteşte fetei pe care o invită la dans: „Vă place dansul?" Dar ştia să şi roşească, să-şi tragă puternica-i sabie, zdrobindu-i pe comandori. Era zeflemea în simplitatea lui şi râset în lacrimile lui, căci ştia întotdeauna să plângă ca o femeie care-i spune soțului ei: „Dă-mi un echipaj, sau dacă nu, voi muri de oftică!" Pentru negustori lumea este un balot

sau o grămadă de bilete aflate în circulație, pentru cea mai mare parte dintre tineri, ea este o femeie, pentru unele femei, este un bărbat, pentru unele spirite, este un salon, o gaşcă, un cartier, un oraş pentru don Juan, universul era el! Model de grație şi de noblețe, spiritual şi seducător, îşi priponea barca la toate malurile, dar, lăsându-se condus, nu mergea decât până unde voia să meargă.

Cu cât treceau anii, cu atât se îndoia mai mult. Cercetând oamenii, ghicea adesea că vitejia era, de fapt, o mare îndrăzneală, prudența, poltronerie, generozitatea, finețe, dreptatea, o crimă, delicatețea, neghiobie, probitatea, ceva organizat şi, printr-o ciudată fatalitate, observă că oamenii cu adevărat cinstiți, delicați, drepți, generoşi, prudenți şi îndrăzneți nu se bucurau de niciun fel de considerație din partea semenilor. „Ce glumă fioroasă! îşi zise el. O glumă pe care nu Dumnezeu a născocit-o." Atunci, renunțând la o lume mai bună, nu se dădu de gol niciodată când auzea rostindu-se un nume, şi îi consideră pe sfinți pietre, în biserici, asemeni operelor de artă. Astfel, înțelegând mecanismul societății omeneşti, nu ofensa niciodată prea tare prejudecățile, pentru că nu era chiar puternic ca un călău dar se juca cu legile sociale, cu grația şi spiritul atât de bine redate în scena cu domnul Duminică. Fu aşadar tipul lui Don Juan de Molière, al lui Faust de Goethe, al lui Manfred de Byron, şi al lui Melmoth de Maturin{8}. Imagini grandioase făurite de cele mai mari genii ale Europei, cărora li se vor adăuga fără îndoială acordurile lui Mozart şi poate chiar lira lui Rossini{9}! Imagini teribile, pe care principiul răului ce există în om le eternizează, şi ale căror copii trec dintr-un secol într-altul, fie că acest tip intră în tratative cu oamenii, încarnându-se în Mirabeau{10} fie că se mulțumeşte să acționeze în tăcere, ca Bonaparte sau să inunde universul cu ironia lui, ca divinul Rabelais{11}

sau, mai mult, să râdă de oameni, în loc să-i blesteme, ca mareşalul Richelieu{12} sau, poate şi mai bine, să-şi bată joc în acelaşi timp şi de oameni, şi de lucruri, aşa cum face cel mai celebru dintre ambasadorii noştri. Dar geniul profund al lui don Juan Belvidéro rezumă, cu anticipație, toate aceste genii. Îşi bătea joc de tot şi de toate. Viața lui era o batjocură care cuprindea oamenii, lucrurile, instituțiile, ideile. În ce priveşte veşnicia, discutase, între patru ochi, timp de-o jumătate de oră cu papa Iulius al II-lea, şi la sfârşitul conversației, îi spuse râzând:

— Dacă ar trebui să aleg cu orice preț, mi-ar plăcea mai mult să cred în Dumnezeu decât în Diavol; puterea unită cu bunătatea oferă întotdeauna mai multe resurse decât cele de care dispune Geniul Răului.

— Da, dar vrerea Domnului e să faci penitență în lumea asta.

— Vă gândiți deci mereu la indulgențele dumneavoastră? răspunse Belvidéro. Ei bine! eu am, ca să mă pocăiesc de greşelile primei mele vieți, o existență de rezervă.

— Ah! dacă astfel înțelegi bătrânețea, exclamă papa, rişti să fii trecut în rândul sfinților.

— După urcarea dumneavoastră în scaunul papal, puteți crede orice.

Şi merseră să-i vadă pe muncitorii ocupați cu construirea imensei bazilici consacrate sfântului Petru.

— Sfântul Petru este omul genial care ne-a dăruit îndoita noastră putere, îi spuse lui don Juan papa. Merită cu prisosință monumentul acesta. Dar uneori, noaptea, mă gândesc că un potop ar putea să-l şteargă de pe suprafața pământului şi va trebui s-o luăm de la capăt.

Don Juan şi papa începură deodată să râdă se înțeleseseră. Un prost s-ar fi dus a doua zi să se distreze cu Iulius al II-lea la Raphael sau în plăcuta Villa-Madama, însă Belvidéro se feri să-l vadă oficiind în

calitate de pontif, spre a se convinge că într-adevăr se îndoieşte. Destrăbălându-se la Rovere, ar fi putut să se dezmintă şi să înceapă a comenta Apocalipsul.

Această legendă n-a fost totuşi înserată aici pentru a furniza materiale celor ce şi-au pus în gând să scrie memorii asupra vieții lui don Juan ci a fost amintită pentru a dovedi oamenilor cinstiți că Belvidéro n-a murit în duelul său cu o piatră, aşa cum unele litografii ar vrea să ne facă să credem. Când don Juan atinse vârsta de şaizeci de ani, veni să se stabilească în Spania. Acolo, cu toata vârsta înaintată, se căsători cu o tânără şi fermecătoare andaluză. Dar, din prea multă socoteală, nu fu nici soț, nici tată bun. El îşi dăduse seama că nu suntem iubiți cu adevărată duioşie decât de femeile la care nu ne gândim niciodată. Dona Elvira, crescută în pioşenie de-o mătuşă bătrână, undeva în fundul Andaluziei, într-un castel, la câteva leghe de San-Lucar, era numai devotament şi grație. Don Juan ghici îndată că această tânără femeie este una dintre ființele care luptă îndelung cu pasiunea înainte de a ceda; spera deci s-o păstreze virtuoasă până la moarte. Fu o glumă luată în serios, o partidă de şah pe care vru s-o joace la bătrânețe. Ținând seama de toate greşelile comise de către tatăl său Bartholoméo, don Juan decise să folosească cele mai neînsemnate acțiuni ale bătrâneții lui pentru ca drama care trebuia să se întâmple pe patul său de moarte să izbândească. Astfel, o parte din bogățiile pe care le stăpânea rămaseră ascunse în pivnițele palatului său din Ferrara, unde se ducea foarte rar. Cam jumătate din averea sa fu transferată într-o rentă viageră, pentru a interesa atât pe soție cât şi pe copii să trăiască cât mai mult, un fel de şiretenie, pe care şi tatăl lui ar fi trebuit s-o folosească dar această viclenie machiavelică nu-i prea fu de folos. Tânărul Philippe Belvidéro, fiul său, deveni un spaniol tot atât de evlavios pe cât era tatăl său de nelegiuit, poate în

virtutea proverbului: *copilul risipitor se potriveşte cu un tată zgârcit.*

Don Juan îl alese pe abatele din San-Lucar pentru a dirija conştiința ducesei de Belvidéro şi a lui Philippe. Acest preot era un om sfânt, înalt, admirabil de bine proporționat, cu ochi negri, frumoşi, cu un cap asemeni lui Tiberiu, sleit de posturi, palid de abstinență şi supus zilnic tentației, aşa cum sunt toți singuraticii. Bătrânul nobil spera să mai poată ucide un preot înainte de a-şi încheia primul contract cu viața. Dar fie că abatele era tot atât de tare cât şi don Juan, fie ca dona Elvira avu mai multă prudență şi virtute decât putea Spania să le dăruiască femeilor, don Juan fu constrâns să-şi petreacă ultimele zile ca un popă de țară, în deplină linişte, la el acasă. Câteodată îşi făcea o plăcere din a surprinde, fie pe fiul său, fie pe nevastă-sa încălcându-şi obligațiile religioase, căci ținea cu străşnicie ca ei să-şi îndeplinească toate îndatoririle impuse credincioşilor de biserica romană. În fine, se arăta din cale afară de fericit atunci când îi auzea pe galantul abate din San-Lucar, pe dona Elvira şi pe Philippe dezbătând un caz de conştiință. Totuşi, cu toată grija prodigioasă pe care nobilul don Juan Belvidéro o acorda persoanei sale, zilele decrepitudinii sosiră şi, o dată cu vârsta suferinței, sosiră şi vaietele de neputință, vaiete cu atât mai sfâşietoare pe cât era mai vie amintirea clocotitoarei sale tinereți şi voluptuoasei sale maturități. Acest om, care ajunsese cu batjocura până acolo încât îi silea pe ceilalți să creadă în legile şi principiile de care el însuşi îşi bătea joc, adormea seara cu un *poate* pe buze! Acest model al *bonton*{13}-ului, acest duce puternic al orgiei, curtean superb, acest om care, exercitându-şi farmecul, storsese inimile femeilor aşa cum o spălătoreasă stoarce o rufă, acest om de geniu se înăbuşea în fiecare clipă, chinuit de sciatică şi torturat de gută. Dinții îl părăseau unul după altul, aşa cum, la sfârşitul unei petreceri, doamnele cele mai chipeşe şi mai frumos gătite pleacă,

una câte una, lăsând salonul pustiu şi fără mobile. În fine, mâinile sale îndrăznețe tremurau ca varga, picioarele zvelte i se împleticeau, şi într-o seară apoplexia îl înşfăcă de gâtlej cu degetele-i lacome şi necruțătoare. Ajunsese să creadă că şubrezenia trupului său se datora lipsei de devotament a fiului şi soției, şi că îngrijirile lor duioase şi pline de delicatețe nu izvorau din dragoste, îi erau administrate numai pentru că-şi plasase toată averea în rente viagere. Când auzeau asemenea reproşuri nedrepte, Elvira şi Philippe vărsau lacrimi amare şi se arătau de două ori mai grijulii față de bănuitorul moşneag, a cărui voce spartă se îmblânzea rostind: „Prietenii mei, draga mea nevastă, mă iertați, nu-i aşa? Vă chinuiesc, nu? Vai, Doamne! cum te foloseşti de mine ca să pui la încercare aceste două ființe cereşti? Eu, care ar fi trebuit să le fiu bucuria, le sunt azi nenorocirea." Astfel îi țintuia la capătâiul patului său, făcându-i să uite luni întregi de nerăbdare şi de cruzime într-un singur ceas în care desfăşura în fața lor nesecatele comori ale grației şi falsei lui iubiri. În calitate de tată, acest sistem îi aduse mult mai multe izbânzi decât sistemul pe care-l folosise odinioară tatăl său. În fine, boala lui se înrăutăți într-atât încât, ca să-l aşeze în pat, trebuia să-l manevreze ca pe o felucă atunci când pătrunde într-un canal plin de primejdii. Apoi sosi şi ziua morții. Acest ins strălucitor şi sceptic, a cărui judecată supraviețuia celei mai teribile dintre toate distrugerile, se văzu între un medic şi un duhovnic, două personaje pe care le ura din tot sufletul. Dar îşi stăpâni furia. Nu exista oare, pentru el, o lumină strălucitoare dincolo de pânza viitorului? Pe această pânză, de plumb pentru alții şi diafană pentru el, uşoarele, fermecătoarele delicii ale tinereții dansau asemeni unor umbre.

Într-o frumoasă seară de vară, don Juan simți apropierea morții. Cerul Spaniei era de-o admirabilă

limpezime, portocalii îmbălsămau aerul, stelele răspândeau lumini vii şi proaspete, natura întreagă părea să-l asigure că în curând va reveni la viață, feciorul lui pios şi supus îl privea cu dragoste şi respect. Către ora unsprezece vru să rămână singur cu această făptură candidă.

— Philippe, îi spuse el cu o voce atât de duioasă şi de caldă încât tânărul tresări şi lacrimă de fericire niciodată acest tată neînduplecat nu vorbise astfel: Philippe! Ascultă-mă, fiul meu, vorbi mai departe muribundul. Sunt un păcătos fără seamăn. Toată viața m-am gândit la clipa morții mele. Am fost, pe vremuri, prietenul marelui papă Iulius al II-lea. Acest ilustru pontif se temea că excesiva iritare a simțurilor mele mă va face să comit vreun păcat ucigător în clipele care despart împărtăşania de moarte mi-a dăruit o fiolă plină cu apă sfințită ce izvorăşte din stâncile deşertului. Am păstrat taina acestui elixir oferit din mărinimia pontifului Bisericii, dar azi sunt dator să dezvălui această taină fiului meu, *in articula mortis*[14]. Vei găsi această fiolă în sertarul măsuței gotice care a stat tot timpul la capătul patului meu. Prețiosul cristal ți-ar mai putea fi de folos, iubitul meu Philippe. Jură-mi, pe veşnica ta mântuire, că vei îndeplini întocmai porunca mea.

Philippe îşi privi tatăl. Don Juan ştia să citească destul de bine expresia sentimentelor pe un chip omenesc pentru a nu muri liniştit văzând această privire, aşa cum tatăl său murise deznădăjduit atunci când îi zărise privirea.

— Meritai un alt fel de tată, continuă don Juan. Îndrăznesc să-ți mărturisesc, copilul meu, că în momentul în care respectabilul abate din San-Lucar îmi dădea împărtăşania pe patul morții, mă gândeam la incompatibilitatea celor două puteri atotputernice: puterea Diavolului şi puterea lui Dumnezeu.

— Oh! tată!

— Şi îmi spuneam că, în momentul când Satan va ajunge la împăcare, va trebui, sub ameninţarea de a fi socotit un mare ticălos, să prevadă iertarea pentru adepţii lui. Acest gând mă urmăreşte. Mă voi duce deci în iad, fiule, dacă nu vei îndeplini întocmai porunca mea.

— Oh! tată! Rosteşte-o neîntârziat!

— Îndată ce voi fi închis ochii, continuă don Juan, poate după câteva minute, vei lua trupul meu, cald încă, şi-l vei întinde pe masa din mijlocul camerei. Apoi vei stinge lampa lumina stelelor îţi va fi de ajuns. Îmi vei scoate veşmintele de pe trup rostind *Tatăl Nostru* şi *Ave,* cu tot sufletul îndreptat spre Dumnezeu, te vei îngriji să umezeşti cu această apă sfântă ochii mei, buzele, capul şi obrazul, apoi, rând pe rând, mâinile, picioarele şi restul trupului dar, scumpul meu fiu, puterea lui Dumnezeu este atât de mare încât ce se va întâmpla să nu te tulbure întru nimic!

Simţind că moartea pune stăpânire pe el, don Juan adăugă cu glas poruncitor: „Ia seama să nu spargi sticluţa!” Apoi îşi dădu sufletul în braţele fiului său, care îi udă din belşug obrazul ironic şi palid cu lacrimi.

Era aproape de miezul nopţii când don Philippe Belvidéro aşeză cadavrul tatălui său pe masă. După ce îi sărută fruntea încruntată şi părul alb, stinse lampa. Lumina slabă a lunii, ale cărei raze ciudate iluminau câmpia, abia îi îngădui piosului don Philippe să zărească trupul tatălui său, nedesluşit, ca o pată albă în mijlocul întunericului. Tânărul îmbibă cu lichid o bucăţică de pânză şi, adâncit în rugăciune, unse cu luare aminte acest cap sfânt, înconjurat de liniştea adâncă. Auzea parcă şoapte şi freamăte, dar îşi zicea că e vântul care clatină coroanele pomilor. Cum sfârşi de uns braţul drept, se simţi strâns de gât cu putere de un braţ tânăr şi viguros, braţul tatălui său! Scoase un ţipăt sfâşietor şi scăpă fiola, care se sparse. Lichidul se evaporă. Oamenii

din castel alergară, aducând cu ei făclii. Strigătul neomenesc îi înspăimântase şi îi uimise, de parcă trâmbița Judecății de apoi ar fi cutremurat universul. Într-o clipă, camera se umplu de oameni. Cutremurați de spaimă, îl zăriră pe don Philippe leşinat, dar țintuit de brațul puternic al tatălui său, care i se încleştase în jurul grumazului. Apoi văzură, fără să le vină a crede ochilor, capul lui don Juan, tot atât de tânăr şi de frumos ca acela al lui Antinous[15] un cap cu păr negru, cu ochi strălucitori, cu buze roşii, şi care se agita fioros, neputând să clintească leşul de care era legat. Un servitor bătrân strigă: „Minune!" Şi toată lumea strigă după el: „Minune!" Evlavioasa dona Elvira, nepunând temei pe minunile magiei, trimise îndată după abatele din San-Lucar. Când acesta sosi şi văzu cu ochii săi nemaipomenita întâmplare, ca orice preot cu mintea ageră care nu se gândeşte decât cum să-şi sporească veniturile, hotărî pe loc să nu piardă prilejul. Aşadar, fără a sta pe gânduri, aduse la cunoştința celor de față că nobilul don Juan va fi trecut în rândul sfinților şi că slujba apoteozei va avea loc în biserica sa, care se va numi din acea zi *San-Juan-de-Lucar.* La aceste cuvinte, capul făcu o strâmbătură batjocoritoare. Ținând seama că spaniolii se dau în vânt după asemenea solemnități, se prea poate ca slujba religioasă prin care parohia din San-Lucar consfințea strămutarea *fericitului don Juan Belvidéro* în rândul sfinților să fi avut loc.

Câteva zile după moartea acestui ilustru nobil, vestea miracolului reînvierii sale neizbutite pe deplin făcuse ocolul satelor din jurul localității San-Lucar, pe-o rază de mai mult de cincizeci de leghe, şi merita să-i vezi pe oameni cum se îmbulzeau, şoptind pe la răscrucile drumurilor veneau din toate părțile, ademeniți de un *Te Deum*[16] îngânat la lumina făcliilor. Antica moschee a mănăstirii din San-Lucar, splendid edificiu construit de mauri, sub bolțile căreia răsuna de trei secole numele

lui Iisus Hristos, care înlocuise numele lui Alah, se dovedea neîncăpătoare pentru mulțimea de oameni care alergaseră să vadă ceremonia. Înghesuiți ca furnicile, hidalgo în mantii de catifea şi săbiile pe şold stăteau în picioare în jurul stâlpilor, fără să poată afla un locşor pentru a-şi îndoi genunchii, pe care numai în sfântul sălaş îi îndoiau. Femei chipeşe, sub ale căror fuste înzorzonate se ghiceau formele adorabile, țineau de braț moşnegi cu părul alb. Flăcăi cu ochi focoşi stăteau alături de femei bătrâne îmbrăcate de sărbătoare. Erau apoi perechi ce tremurau de fericire, logodnice curioase aduse acolo de drăguții lor fete de curând măritate copii ținându-se fricoşi de mână. O mulțime pestriță purtând veşminte violent colorate, care-ți zăpăceau privirea, podoabe ieftine, încărcate cu flori, vorbind în şoaptă, stârnind un murmur în tăcerea nopții. Uşile mari ale bisericii se dădură în lături. Cei care, veniți prea târziu, rămaseră afară, vedeau de departe, prin cele trei portaluri deschise, o scenă pe care vaporoasele decorațiuni ale operei noastre moderne n-ar fi capabile s-o redea nici pe departe. Cucernici şi păcătoşi, grăbiți să câştige bunăvoința noului sfânt, aprinseră întru slăvirea sa mii de lumânări în această imensă biserică, lumini captivante, care împrumutau aspecte magice monumentului. Arcadele negre, coloanele şi capitelurile, capelele adânci şi strălucitoare, suflate în aur şi argint, galeriile, sculpturile sarazine, amănuntele cele mai delicate ale acestei fine sculpturi, ieşeau mai bine în evidență sub belşugul de lumină, ca ciudatele şi capricioasele figuri care prind chip în spuza aprinsă. Părea o mare de foc, dominată, în fundul bisericii, de strana aurită de lângă altarul principal, al cărui nimb de raze nu era mai prejos ca nimbul soarelui răsare. Dar splendoarea lămpilor de aur, a candelabrelor de argint, a drapelelor, a odăjdiilor, a sfinților şi *ex-voto*{17}, păleau în fața raclei unde odihnea don Juan. Trupul nelegiuitului scăpăra de pietre prețioase, de flori,

cristaluri, diamante, aur, pene tot atât de albe ca şi aripile serafimilor, şi înlocuia pe altar o icoană a lui Crist. În jurul lui străluceau numeroase lumânări, care aruncau în aer unde luminoase. Bunul abate din San-Lucar, gătit în veşminte pontificale, purtând mitra împodobită cu pietre scumpe, haina sa albă şi cârja sa episcopală turnată în aur, trona, rege al corului, pe un jilț împărătesc, în mijlocul întregului său cler, compus din bătrâni nemişcați, cu părul argintat, îmbrăcați în uşoare veşminte albe, care îl înconjurau asemeni sfinților duhovnici pe care pictorii îi grupează în jurul Celui Etern. Marele dascăl şi demnitarii consiliului canonic, decorați cu insignele strălucitoare ale rangului lor bisericesc, se duceau şi veneau prin norii fumului de tămâie, asemeni astrelor ce se învârtesc pe firmament. Când ora triumfului sosi, clopotele treziră ecourile câmpiei, şi această imensa adunare înălță spre Tatăl Ceresc primul strigăt de laudă al *Te Deum*-ului. Sublim strigăt! Se împleteau glasuri pure şi uşoare, glasuri de femei în extaz, amestecate cu glasurile grave şi hotărâte ale bărbaților, mii de glasuri atât de puternice încât orga, cu tot mugetul tuburilor sale, nu mai izbutea să le domine. Doar notele pătrunzătoare ale glasurilor copiilor din cor şi accentele adânci ale vocii de bas trezeau gânduri gingaşe, căci ele înfățişau copilăria şi forța, în acest concert fermecător de voci omeneşti contopite întru slăvirea dragostei.

— *Te Deum laudamus!*{18}

Din mijlocul catedralei negre, plină de femei şi de bărbați îngenuncheați, cântecul porni asemeni unei dâre de lumină fulgerând în noapte, iar liniştea fu spartă ca de-o bubuitură de tunet. Vocile suiră dimpreună cu norii fumului de tămâie, care aruncau văluri diafane şi albăstrui asupra fantasticelor minuni de arhitectură. Nu era decât bogăție, mireasmă, lumină şi cântec. În momentul în care imnul de dragoste şi recunoştință se avântă către altar, don Juan, prea politicos ca să tacă,

prea spiritual ca să nu înțeleagă batjocura, răspunse printr-un râs fioros şi se întinse în racla sa. Dar Diavolul, făcându-l să se gândească la riscul de a fi luat drept un om obişnuit, drept un sfânt, un Boniface, un Pantaleon, tulbură imnul de dragoste, scoțând un urlet sporit de miile de voci ale Infernului. Pământul preamărea, cerul blestema. Biserica se cutremură din vechile ei temelii.

— *Te Deum laudamus!* rosti adunarea.

— Duceți-vă la toți dracii, netoților! Dumnezeu, Dumnezeu! *Carajos demonios*[19], vite, sunteți tot atât de stupizi ca bătrânul vostru Dumnezeu!

Şi un torent de înjurături se dezlănțui, ca erupția râului de lavă fierbinte a Vezuviului.

— *Deus sabaoth!*[20] *sabaoth!* strigară credincioşii.

— Batjocoriți pe maiestatea Infernului! răspunse don Juan scrâşnind din dinți.

Brațul viu țâşni din raclă şi amenință adunarea, făcând gesturi pline de disperare şi batjocură.

— Sfântul ne binecuvântează, ziseră femeile bătrâne, copiii şi logodnicii, oamenii creduli.

Iată cum suntem adesea înşelați în ceea ce adorăm. Omul superior îşi bate joc de cei care-i aduc laude, şi aduce laude uneori celor de care îşi bate joc în adâncul inimii.

În clipa când abatele, prosternat în fața altarului, cânta: *Sancte Johannes, ora pro nobis!*[21] auzi foarte clar: *O coglione!*[22]

— Ce se petrece acolo sus? strigă starețul văzând racla mişcându-se.

— Sfântul se preface a fi diavol, răspunse abatele.

Atunci, țeasta vie se smuci şi se desprinse cu violență de trupul fără viață, prăbuşindu-se pe craniul oficiantului.

— Aminteşte-ți de dona Elvira! urlă capul, zdrobind capul abatelui.

Acesta scoase un strigăt înfiorător, care tulbură ceremonia. Toți preoții alergară şi îşi înconjurară stăpânul.

— Imbecilule, mai spune că există un Dumnezeu! strigă glasul în clipa în care abatele, cu țeasta zdrobită, îşi dădea duhul.

Paris, octombrie 1830.

{1} *secolul prezent* – Secolul al XIX-lea. (n. t.).

{2} *Hoffmann (Emst-Theodor-Amadeus)* – romancier german (1776—1822) cu o imaginaţie îndrăzneaţă, autorul *Povestirilor fantastice.* Balzac, care a scris şi el, la începutul carierei sale, o serie de *Povestiri sumbre,* îl apreciază şi-l citează adesea.

{3} Aici cu sensul de cămătari.

{4} *„Bouffons"* – teatru de operetă la Paris, în vremea lui Balzac.

{5} IGNOTIS DIIS – zeilor necunoscuţi (l. lat.) (n.k.)

{6} *armoár* – (franţuzism) dulap, şifonier. (din fr. *armoire*) (n.k.)

{7} *ducele de Urbin* – Este vorba probabil de Lorenzo II de Medici (1492—1519), duce de Urbino şi conducător al Florenţei din 1513 până la moartea sa. Fiica sa Caterina de Medici (1519—1589), va deveni ulterior regină a Franţei. (n.k.)

{8} *Maturin* (1782—1824), romancier irlandez; a scris, printre altele, celebrul *Melmoth rătăcitorul,* roman fantastic, din care se inspiră Balzac în *Melmoth împăcat (Melmoth réconcilié, 1835).* (n.k.)

{9} *Rossini* – celebru compozitor italian (1792—1868).

{10} *Mirabeau (Honoré-Gabriel)* – om politic şi orator din vremea revoluţiei burgheze de la 1789.

{11} *Rabelais* (1494—1553), ilustru umanist, autorul romanului satiric *Gargantua şi Pantagruel.*

{12} *Mareşalul de Richelieu* – Armand, duce de Richelieu, mareşal al Franţei (1696—1788), a jucat, înainte de a deveni guvernatorul Guianei, un rol important la Curtea lui Ludovic al XV-lea, de care-l apropia şi moralitatea lui aproximativă.

{13} *bonton* – (franţuzism) Cod de maniere elegante al înaltei societăţi. – Din fr. bon ton. (n.k.)

{14} *in articula mortis* – în momentul morţii (*l. lat.)*

{15} *Antinous* – tânăr sclav de o frumuseţe răpitoare, devenit favoritul împăratului roman Hadrian; a fost zeificat după moartea sa.

{16} *Te Deum* – Vechi imn latin în formă de psalm, atribuit lui Niceta de Remesiana (335-404), care începe cu cuvintele: *Te Deum laudamus....*; serviciu religios catolic care începe cu acest imn şi se oficiază cu prilejul unor momente solemne. (n.k.)

{17} *ex-voto* – Expresie latină care înseamnă *„după dorinţă"*; formulă folosită pentru a denumi o ofrandă, o danie făcută (unei divinităţi, unei biserici) în urma unei făgăduieli. (n.k.)

{18} *Te Deum laudamus! – Te lăudăm Doamne!* (l. lat.). Vezi nota 10. (n.k.)

{19} *Carajos demonios* – înjurătură în limba spaniolă. (n.k.)

{20} *Dominus Deus Sabaoth – Domnul, Dumnezeul oştirilor…* vers dintr-o rugăciune catolică (l. lat.). (n.k.)

{21} *Sancte Johannes, ora pro nobis! – Sfinte Ion, roagă-te pentru noi!* (l. lat.) (n.k.)

{22} *O coglione! – Idiotule!* (l. it.) (n.k.)